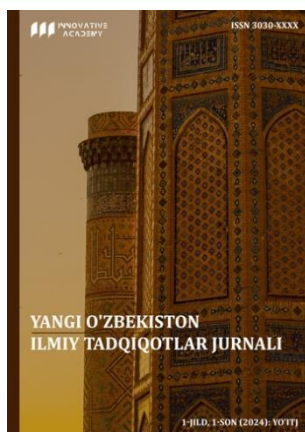

O'ZBEKISTON HUDUDIDA ILK SHAHAR MADANIYATINING VUJUDGA KELISHIDA SAMARQANDNING TUTGAN O'RNI.

Norbutayeva Gulandom

SamDU magistranti

Gmail: gulandonnorbotayeva3@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14127076>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 9-noyabr 2024 yil
Ma'qullandi: 10-noyabr 2024 yil
Nashr qilindi: 13-noyabr 2024 yil

KEY WORDS

*Samarqand, madaniyat,
Ulug'bek madrasasi, Registon
maydoni va Shohi Zinda, diniy va
madaniy markazlar.*

ABSTRACT

O'zbekiston hududi, tarixan, turli madaniyatlar va sivilizatsiyalar kesishgan joy sifatida tanilgan. Bu yerda ilk shahar madaniyatining vujudga kelishi, asosan, Samarqand shahrining rivojlanishi bilan bog'liq. Samarqand, o'zining strategik joylashuvi, iqtisodiy va madaniy ahamiyati bilan qadimdan e'tiborga sazovor bo'lgan. Ushbu maqolada Samarqandning ilk shahar madaniyatining shakllanishidagi o'rni va ahamiyati ko'rib chiqiladi.

KIRISH

Samarqand, O'zbekistonning eng qadimiy va go'zal shaharlaridan biri bo'lib, uning tarixi ming yilliklarga borib taqaladi. Bu shahar, nafaqat O'rta Osiyo, balki butun dunyo madaniyatida muhim o'rin tutadi. Samarqand, O'rta Osiyoning eng qadimiy shaharlaridan biri bo'lib, uning tarixi miloddan avvalgi VI asrlarga borib taqaladi. Shahar, dastlabki davrlarda, savdo yo'llarining kesishgan nuqtasida joylashganligi sababli, iqtisodiy va madaniy aloqalar uchun muhim markaz bo'lgan. Samarqandning geografik joylashuvi, uni Sharq va G'arb o'rtasidagi savdo va madaniyat almashinuvi uchun qulay muhitga aylantirgan. O'zbekiston hududida ilk shahar madaniyatining vujudga kelishi tarixiy jarayonlarning murakkabligi va ko'p qirraliligini aks ettiradi. Bu davrda Samarqand shahrining roli alohida ahamiyatga ega bo'lib, u nafaqat iqtisodiy va savdo markazi, balki madaniy va ilmiy rivojlanishning muhim poydevori sifatida tanilgan. Samarqand, o'zining strategik joylashuvi va qulay tabiiy sharoitlari tufayli, qadim zamonlardan boshlab turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasida muloqot va aloqalarni ta'minlagan. Shahar madaniyatining shakllanishi asosan agrar-iqtisodiy rivojlanish, savdo yo'llarining rivojlanishi va ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning o'sishi bilan bog'liq.

2022-yilning 15-16-sentyabr kunlari Shanxay hamorlik tashkilotiga a'zo davlat rahbarlarining Samarqandda bo'lib o'tgan sammitida O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "Tarixan shakllangan tushunchaga ko'ra, Samarqanddan turib qaralganda, dunyo tarqoq emas, balki yaxlit va bo'linmas bo'lib ko'rinadi. Samarqand ruhi degan noyob fenomenning mazmuni ham asli shunda mujassam bo'lib, u xalqaro hamkorlikning, jumladan, ShHT doirasidagi sheriklikning prinsipial jihatdan yangi formatini shakllantirish borasida mustahkam poydevor bo'lishi mumkin [1] ekanligini ta'kidladi.

Samarqand, Buyuk Ipak yo'li ustida joylashganligi sababli, ko'plab savdogar va sayyohlarni o'ziga tortgan. Bu esa shaharni madaniy almashinuv va innovatsiyalar markaziga aylantirgan. Samarqandda yaratilgan me'moriy obidalar, ilmiy asarlar va san'at namunalari, shahar madaniyatining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning ta'siri

O'zbekiston hududidan tashqariga ham tarqalgan. Shu bois, Samarqandning ilk shahar madaniyatini shakllantirishdagi o'rni, uning tarixiy va madaniy merosi, shahar hayotidagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar bilan bog'liq holda chuqur o'rganilishi zarur. Bu tadqiqotlar orqali biz nafaqat Samarqandning o'zi, balki O'zbekiston hududidagi ilk shahar madaniyatining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan omillarni ham aniqlash imkoniyatiga ega bo'lamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Samarqandda ilk shahar madaniyatining shakllanishi, asosan, agrar-iqtisodiy rivojlanish bilan bog'liq. Qadimgi davrlarda, shahar atrofidagi yerlar dehqonchilik uchun qulay bo'lib, bu yerda turli ekinlar yetishtirilgan. Samarqandning sug'orish tizimlari va qishloq xo'jaligi texnologiyalari, shahar aholisining oziq-ovqat ta'minotini yaxshilashga yordam berdi. Bu esa, o'z navbatida, aholi sonining ortishiga va shahar madaniyatining rivojlanishiga olib keldi. Shahar madaniyatining rivojlanishi, shuningdek, hunarmandchilik va savdo faoliyatining kengayishi bilan ham bog'liq. Samarqandda ishlab chiqarilgan mahsulotlar, masalan, ipak, keramika va metall buyumlar, uzoq masofalarga eksport qilinardi. Bu savdo aloqalari, shahar aholisining iqtisodiy farovonligini oshirib, madaniy almashinuvni rivojlanishiga hissa qo'shdi. Samarqand, shuningdek, madaniy va diniy hayotning markazi sifatida ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Qadim zamonlardan boshlab, shahar turli dinlar va madaniyatlar markazi bo'lib kelgan. Bu yerda buddizm va islom kabi dinlar o'zaro ta'sir ko'rsatgan. Samarqandda joylashgan ulkan ibodatxonalar va ma'badlar, shahar madaniyatining diniy jihatlarini aks ettiradi. [7]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Samarqandda o'ziga xos arxitektura uslubi shakllandi. Ulug'bek madrasasi, Registon maydoni va Shohi Zinda kabi yodgorliklar, shahar madaniyatining yuksak darajasini ko'rsatadi. Bu inshootlar, nafaqat diniy, balki ilmiy va madaniy markazlar sifatida ham xizmat qilgan. Samarqandda joylashgan ilmiy muassasalar, o'z davrida olimlar va mutafakkirlar uchun muhim joy bo'lgan. Samarqandning ahamiyati, shuningdek, uning savdo yo'llaridagi o'rni bilan ham bog'liq. Buyuk Ipak yo'li Samarqand orqali o'tgan bo'lib, bu shaharni Sharq va G'arb o'rtasidagi savdo aloqalarining markaziga aylantirgan. Samarqandda savdo-sotiq faoliyati, nafaqat iqtisodiy, balki madaniy almashinuvni ham rag'batlantirgan. Bu yerda turli xalqlar va madaniyatlar bir-biri bilan tanishgan, bu esa shahar madaniyatining boyishiga olib kelgan. [3]

Samarqand, o'zining boy madaniy merosi bilan ham ajralib turadi. Shahar tarixiy yodgorliklari, arxitektura obidalar va san'at asarlari bilan mashhur. Samarqandda joylashgan tarixiy obidalar, nafaqat O'zbekiston, balki butun dunyo madaniyati uchun ahamiyatga ega. Bu yodgorliklar, shahar madaniyatining rivojlanishidagi muhim bosqichlarni aks ettiradi. Samarqandning madaniy merosi, shuningdek, adabiyot va san'at sohaslarida ham o'z ifodasini topgan. Samarqandda tug'ilgan mashhur shoirlar va mutafakkirlar, o'z asarlari orqali shahar madaniyatining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Ularning asarlari, nafaqat o'z davrida, balki keyingi avlodlar uchun ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Samarqand, O'zbekistonning eng go'zal va tarixiy shaharlaridan biri sifatida, nafaqat o'zining boy tarixi bilan, balki zamonaviy hayoti bilan ham ajralib turadi. Bugungi kunda Samarqand, iqtisodiy, madaniy va turistik markaz sifatida o'z ahamiyatini yanada oshirib bormoqda. Shahar, o'zining tarixiy obidalarini saqlab qolish bilan birga, zamonaviy rivojlanish jarayonlariga ham moslashmoqda. Samarqandning zamonaviy ahamiyatining asosiy jihatlaridan biri iqtisodiy rivojlanishdir. Shahar, O'zbekistonning iqtisodiy xaritasida muhim o'rin tutadi. Samarqandda sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasi rivojlanmoqda. [10]

Mahalliy ishlab chiqarish va eksport imkoniyatlari kengaymoqda, bu esa shahar iqtisodiyoti uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Samarqandning geografik joylashuvi, uni

savdo va transport markazi sifatida yanada jozibador qiladi. Shahar, nafaqat ichki, balki xalqaro savdo aloqalarida ham faol ishtirok etmoqda. Samarqand, o'zining tarixiy yodgorliklari va madaniy merosi bilan sayyohlarni o'ziga jalb etadi. Bugungi kunda shahar, turizm sohasida katta rivojlanish sur'atlarini ko'rsatmoqda. Har yili minglab sayyohlar Samarqandga kelib, uning go'zalliklarini va tarixiy obidalarini o'rganishadi. Registon maydoni, Shohi Zinda, Ulug'bek madrasasi kabi joylar, sayyohlar uchun asosiy diqqat markazlaridan biridir. Shahar, turizmni rivojlantirish uchun zamonaviy mehmonxonalar, restoranlar va turistik xizmatlar bilan ta'minlanmoqda. Bu esa nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratishga ham yordam bermoqda. Samarqandning zamonaviy ahamiyati, shuningdek, madaniy hayot bilan ham bog'liq. Shahar, o'zining boy madaniy merosi va an'alarini saqlab qolish bilan birga, zamonaviy san'at va madaniyatni rivojlantirishga ham intilmoqda.[9]

Samarqandda turli madaniy tadbirlar, festivallar va ko'rgazmalar o'tkazilmoqda. Bu tadbirlar, nafaqat mahalliy aholi, balki sayyohlar uchun ham qiziqarli bo'lib, shahar madaniyatini yanada boyitishga xizmat qiladi. Samarqandda o'ziga xos san'at va adabiyot an'analari mavjud bo'lib, bu sohalarida faoliyat yuritayotgan ijodkorlar, shahar madaniyatining rivojlanishiga hissa qo'shmoqda. Samarqand, ta'lim va ilm-fan sohasida ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shahar, ko'plab oliy ta'lim muassasalari va ilmiy tadqiqot markazlariga ega. Bu muassasalar, nafaqat mahalliy, balki xalqaro darajada ham tan olinmoqda. Samarqandda o'qitilayotgan fanlar va ilmiy tadqiqotlar, shaharni ilm-fan markazi sifatida rivojlantirishga yordam bermoqda. Yoshlar uchun ta'lim imkoniyatlari kengaymoqda, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga zamin yaratadi. Zamonaviy Samarqand, ekologik masalalarga ham e'tibor qaratmoqda. Shahar, yashil maydonlarni ko'paytirish, atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish bo'yicha sa'y-harakatlar olib bormoqda. Bu jarayonlar, nafaqat shahar go'zalligini oshirish, balki mahalliy aholi salomatligini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Samarqand, ekologik masalalarni hal etishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashga intilmoqda. Samarqandning zamonaviy ahamiyati, uning iqtisodiy, madaniy, ta'lim va ekologik sohalaridagi rivojlanishi bilan bog'liq. Shahar, o'zining tarixiy merosini saqlab qolish bilan birga, zamonaviy hayotning barcha jabhalarida faol ishtirok etmoqda. Samarqand, nafaqat O'zbekiston, balki butun dunyo uchun muhim madaniyat va tarix markazi sifatida o'z o'rnini mustahkamlashda davom etmoqda. Shahar, kelajak avlodlarga boy madaniy merosni yetkazish va zamonaviy hayotning barcha jihatlarini rivojlantirishga intilmoqda.[5]

Samarqand, o'zining boy tarixi va madaniyati bilan tanilgan shahar bo'lib, Sharq taronalari va musiqasi uchun muhim markaz hisoblanadi. Bu shahar nafaqat me'moriy obidalari, balki musiqiy merosi bilan ham ajralib turadi. Samarqandda asrlar davomida turli xalqlar va madaniyatlarning o'zaro aloqada bo'lgan, bu esa musiqiy an'analarning va taronalar rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Samarqand musiqasi, asosan, an'anaviy o'zbek musiqasining noyob namunalari bilan boyitilgan. Bu yerda o'ziga xos uslublar, melodiya va ritmlar mavjud bo'lib, ular xalqning turmush tarzi, urf-odatlarini va hissiyotlarini aks ettiradi. Samarqand musiqasi ko'pincha xalq qo'shiqlari, dastanlar va turli marosimlar bilan bog'liq bo'lib, bu musiqiy asarlar ko'pincha o'zbek xalqining tarixiy voqealarini, sevgi hikoyalarini va hayotiy tajribalarini ifodalaydi. Samarqandda taronalar ko'pincha turli asboblarning bilan ijro etiladi. Dutor, rubob, doira va nay kabi an'anaviy musiqiy asboblarning shahar musiqasining ajralmas qismidir. Bu asboblarning nafaqat musiqiy ijroda, balki xalqning ruhiy holatini ifodalashda ham muhim rol o'ynaydi. Musiqiy asboblarning yordamida ijro etilgan taronalar, tinglovchilarni o'ziga jalb etadi va ularni o'z his-tuyg'ularini ifoda etishga yordam beradi. Samarqandda har yili o'tkaziladigan musiqiy festivallar va tadbirlar, shahar musiqasini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu tadbirlarda mahalliy va xalqaro musiqachilarning ishtiroki etib, o'z ijodlarini namoyish etadilar. Bu esa nafaqat musiqiy an'analarni saqlab qolishga, balki yangi ijodiy g'oyalarni rivojlantirishga ham yordam beradi. Samarqand

musiqasi, shuningdek, xalqning madaniy merosini saqlash va avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyatga ega. Musiqiy an'analar, avloddan avlodga o'tib, o'zbek xalqining madaniy identitetini shakllantiradi. Samarqand taronalari, nafaqat mahalliy aholi, balki sayyohlar va musiqaga qiziqqanlar uchun ham qiziqarli va maftunkor bo'lib qoladi. Umuman olganda, Samarqanddagi sharq taronalari shahar madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, ularning boyligi va xilma-xilligi bu yerdagi musiqiy hayotni yanada jozibador qiladi. Samarqand musiqasi, o'zining tarixiy ildizlari va zamonaviy ijodkorlik bilan uyg'unlashgan holda, o'zbek xalqining madaniy merosini saqlab qolish va rivojlantirishda davom etmoqda.

XULOSA

Samarqand, O'zbekiston hududida ilk shahar madaniyatining vujudga kelishida muhim rol o'ynagan. Uning strategik joylashuvi, iqtisodiy va madaniy ahamiyati, shahar madaniyatining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Samarqand, nafaqat tarixiy yodgorliklar va madaniy meros bilan, balki zamonaviy hayot bilan ham ajralib turadi. Shahar, o'zining boy tarixi va madaniyati bilan kelajak avlodlarga ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi. Samarqandning o'рни va ahamiyati, O'zbekistonning madaniy merosini saqlash va rivojlantirishda davom etadi.

Samarqand insoniyat sivilizatsiyasining qadimiy shahri va markazlaridan biri bo'lib, jahon madaniyati, san'ati va fani taraqqiyotiga beqiyos hissa qo'shgan shaharlardan sanaladi. Samarqand o'zining qariyb uch ming yil tarixi jarayonida o'z boshidan turli tarixiy jarayonlarni kechirdi. Shunga qaramay Samarqand ajdodlarimiz yaratgan merosini, fan va madaniyatimizning ibratli jihatlarini avlodlarga avaylab yetkazib kelmoqda.[2]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ShHT Samarqand sammitiga bag'ishlangan nutqi. Samarqand – 2022.
2. S.I.Muxiddinov. "Samarqand tamadduni tarixi". O'quv qo'llanma. Samarqand davlat universiteti, 2022.
3. A.A.Burtsev "Samarqand: sivilizatsiya beshigi". Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi. 2020.
4. A.Xalilov "O'zbekistonning qadimiy shaharlari: tarixiy-madaniy ahamiyati". Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti. 2021 yil.
5. B.Mo'minov "Samarqandning ilk shahar madaniyatini shakllantirishdagi o'рни". Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti. 2022
6. D.Iskandarov "Samarqand: shahar rivojlanishining tarixiy sharhi". Samarqand: Tarixiy tadqiqotlar instituti. 2023 yil.
7. N.Abdullayeva "Samarqand madaniy merosi: tarixiy istiqbol". Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. 2021 yil.
8. M.Yusupov, "Qadimgi Samarqandda savdo yo'llari va urbanizatsiya". Toshkent: Ipak yo'lini o'rganish. 2022.
9. R.Saidov "Samarqandning Markaziy Osiyo sivilizatsiyasiga ta'siri". Samarqand: Markaziy Osiyo tarix jamiyati. 2020.
10. E.Tursunov "Samarqanddagi arxeologik kashfiyotlar: ilk shahar hayotiga nazar". Toshkent: O'zbekiston arxeologiya instituti. 2023 yil.

11. A. Ro'ziyev "Samarqand: Ipak yo'lining yuragi". Samarqand: Ipak yo'li merosi jamg'armasi. 2021 yil.
12. A.Djumaev "Qadimgi O'zbekistonda shahar madaniyati: Samarqand misolida". Toshkent: O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. 2022.

**INNOVATIVE
ACADEMY**